

ВИКОРИСТАННЯ НАДБАНЬ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ковнер В. В.

У статті автор аналізує надбання української родинної педагогіки, висвітлені в роботах видатних педагогів, та відзначає необхідність використання у пропаганді історико-педагогічного досвіду виховних ідей української етнопедагогіки. Ключові слова: родинне виховання, сімейні стосунки, моральна оцінка, виховне середовище, моральний досвід.

В статье автор анализирует опыт украинской семейной педагогики, раскрытый в работах известных педагогов, и отмечает необходимость использования в педагогической пропаганде исторического опыта, воспитательных идей украинской этнопедагогики. Ключевые слова: семейное воспитание, семейные отношения, моральная оценка, воспитательная среда, моральный опыт.

In the article the author analyzes achievements of the Ukrainian family pedagogics described in the works of outstanding pedagogues and highlights the necessity of using the educational ideas of Ukrainian folk pedagogy in the promotion historico-pedagogical experience. Key words: family upbringing, family relations, moral assessment, upbringing environment, moral experience.

Державною національною програмою "Освіта (Україна XXI століття)" одним із пріоритетних напрямів реформування освіти визнано родинне виховання. Саме в сім'ї закладаються основи формування особистості, вона є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Так, у ст. 59 Закону України "Про освіту" зазначається:

1. "Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості".
2. "Батьки і особи, які їх замінюють, зобов'язані: постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей; сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу..."

Сім'я завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його економічні, моральні й духовні суперечності. Тому сучасні економічні перетворення, демографічні проблеми, криза в політиці, культурі – все це відбивається на життєдіяльності сучасної сім'ї, при цьому поглиблюється її дезорганізація.

Сім'я виступає домінуючим інститутом у формуванні особистості дитини. Причому тільки та сім'я має позитивний вплив, яка допомагає дитині відчувати себе рівноправним членом сімейного колективу, де її люблять; вона має у сім'ї права і обов'язки; до її потреб ставляться з розумінням. Саме в таких сім'ях діти найбільше цінують поради і допомогу батьків, наслідують їх особистий приклад. У нормальній сімейній обстановці дитина виростає доброзичливою, гуманною, має тверді етичні правила.

Питання та проблеми родинного виховання висвітлені в працях Т. Алексєнко, О. Вишневського, В. Костьєва, В. Кузя, О. Любара, В. Постового, В. Струманського, П. Щербаня та ін. Особливого значення як вихідні положення набувають погляди на родинне виховання, відображені в працях вітчизняних корифеїв педагогічної думки, педагогів-практиків. Виховання дітей у сім'ї належить до найдавніших проблем, розв'язати і вирішити які прагнуло людство впродовж багатьох історичних періодів.

"Мала дитина подібна до дошки, приготовленої для картини; який образ намалює на ній мистець, добрий чи поганий, святий чи грішний, янгола чи біса, такий назавжди й залишиться. Так і дитина: яке виховання дадуть їй батьки, якого способу

життя її навчать – богоугодного чи богоненависного, янгольського чи бісівського, в такому вона й залишиться на все життя". Дмитро Туптало (1651–1709)).

Г. Сковорода надавав першорядного значення родинному вихованню. Він говорив, що "людина без наставляння і виховання, хоч і природними доброчесностями, і силами обдарована, буде нездатною і непотрібною, як земля, хоч і найкраща, якщо не обробляється, родить лише бур'ян і пусту лободу, і як потрібно землю добре обробити, щоб плоди принесла, так треба і людину освічувати, щоб вона плідною була як самій собі, так і суспільству" [5, с. 154]. І саме природними вихователями, на думку філософа і педагога, є батьки, які повинні дбати як про народження дітей здоровими, так і про належне виховання їх. Ця думка розвинута ним у творах "Вдячний Еродій", "Убогий Жайворонок".

Софія Федорівна Русова вважала, що "... найдорожчий скарб у кожного народу – його діти, його молодь, й що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя" [3, с. 95]. Дитину вона вважала ніжною істотою, на яку дуже впливають усі несприятливі обставини життя, як фізичні, так і моральні. Педагог обстоювала необхідність створення власної національної системи виховання, що базувалася б на народній педагогічній мудрості. Ідеалом інституту батьківства як найважливішої ланки процесу всебічного виховання дитини вона вважала свідому рівноправну спілку, у якій "батько й мати, й діти несуть кожен свій обов'язок, свою працю, й мають свою волю, але усі об'єднані одним спільним шуканням добра й правди" [4, с. 6]. С. Русова вважала, що дошкільний вік особливий, визначальний у розвитку особистості, саме тому стали крилатими її слова: "Нація починається з коліски". І, на думку педагога, саме повсякденний вплив родини, побутова поведінка батьків, родинне спілкування сприяють виробленню у дитини певних стереотипів поведінки, які, у свою чергу, визначають не лише окремі звички й життєві установки, а й великою мірою впливають на вироблення дитиною свого життєвого сценарію.

З надзвичайною шанобливістю ставився до народної педагогіки К. Д. Ушинський, вбачаючи в ній "єдино плідне джерело оздоровлення вітчизняної науки про виховання і навчання підростаючих поколінь" [10, с. 20]. Він вважав, що вся духовна мудрість, громадянські ідеали, увесь досвід, набутий суспільством, передається через сім'ю. Педагог вказував на те, що в сім'ї головне місце посідають не стільки доброзичливі стосунки, любов між батьками, скільки праця і турбота один про одного й про дітей. Саме в такий спосіб зміцнюється сім'я та успішно виховуються діти.

М. Стельмахович надає народній педагогіці першорядного значення як основному чинникові формування особистості, вважаючи народну педагогіку "сумлінною сімейною будівницею, невтомною піклувальницею про сім'ю як виховну організацію" [7, с. 75]. Акумулюючи досвід української виховної системи, вчений застерігає, що сім'я позитивно впливатиме на дітей, якщо в ній пануватиме здоровий дух єдності. Родинні чвари, постійні сварки між батьками, а ще гірше – негідна поведінка когось із них негативно позначаються на вихованні дітей. "Гарний той дім, де живе дружна й міцна сім'я, де панують любов і злагода. Щаслива та оселя, що повниться радісним дитячим багатоголоссям, де діти ростуть у дружньому родинному колі, у гурті братів і сестер", – наголошує він [7, с. 74].

Отже, родинне виховання, родинні стосунки, ставлення батьків до дітей – надзвичайно важливі чинники, що впливають на формування особистості людини і великою мірою визначають особливості її життя. Провідним напрямком виховання в українській родині було духовно-моральне виховання, яке передбачає формування у кожної людини моральних оцінок з позиції добра і справедливості, що впливає з народного поняття моралі. Стельмахович наводить чимало приказок, інших жанрів фольклору, які, на думку вченого, є моральним кодексом народу.

Велике значення в народній педагогіці має формування таких якостей, як національна самосвідомість, патріотизм, відданість та любов до Батьківщини. Про це свідчить багато народних звичаїв, традицій, повір'їв, прислів'їв та приказок, образних висловлювань та ін. Так, до купелі немовлятка кидали материнку і чебрець, щоб дитя зростало з рідним словом, у ріднім краю, а запах материнки і чебрецю завжди повертав до рідних порогів. Любов до Вітчизни змалечку асоціювалася з любов'ю до батька-матері, рідного дому. (Як матір покинеш, то й сам загинеш. Негідником той позивається, хто рідної домівки цурається. Грудка рідної землі дорожча від пуда

золота. Як будеш рідної землі триматися, будеш сили від неї набиратися. Кожному мила своя сторона. За рідний край життя віддай. [7, с. 47]).

Акумулюючи досвід народного тіловиховання, академік М. Стельмахович зазначав, що "народна педагогіка ставить піклування про здоров'я та фізичний розвиток дітей на перше місце. З цього, по суті, й починається виховання дитини в сім'ї" [7, с. 151]. Підвалини здоров'я дитини закладалися з перших місяців вагітності. У скарбниці народної мудрості знаходимо своєрідний кодекс поведінки вагітної жінки і ставлення до неї. Коли ж приходило на світ маля, батьки, використовуючи оздоровчі сили природи – сонце, повітря, воду, землю – робили все для того, щоб воно виросло здоровим і могло працювати. На жаль, більшість сучасних батьків недостатньо мірою ознайомлена з українською оздоровчою системою.

"Народна педагогіка прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, забезпечити єдність між естетичним розвитком дитини і її моральним, фізичним вихованням, трудовою підготовкою, будити потяг до художньої творчості, бажання вносити красу у навколишнє життя, працю, поведінку, виробити непримиренне ставлення до потворного, здатність ненавидіти зло і боротися з ним" [7, с. 157]. Дитина входила у світ в естетичне середовище (побілені хати, рушники, розмальовані печі), гралася небагатьма, здебільшого саморобними, але з любов'ю виготовленими та естетично оздобленими іграшками, виростала серед чудового природного докільля. Окремою лінією народного естетичного виховання є краса мовленнєвого етикету. В "Українській народній педагогіці" М. Стельмаховича читаємо: "Основна вимога мовленнєвого етикету – ввічливість, статечність, пристойність, уважність і чемність співрозмовників. Вихована людина завжди розмовляє шанобливо з усіма ... Українське родинне виховання не допускає вживання дітьми грубих і лайливих слів. Засуджуються ті батьки, які лаються у присутності дітей, бо це породжує потворність у взаєминах" [7, с. 159]. "Як батько кричить, то син гарчить, а як батько лається, то син кусається", – так говорить народна мудрість. Батьки повинні давати дітям добрий приклад гарного спілкування, культурних стосунків та ввічливої поведінки.

У народній педагогіці є ціла низка відповідних принципів, що ними керувалися споконвіків наші прадіди у вихованні дітей: гуманізм, зв'язок виховання з життям, виховання у праці, систематичність виховання, єдність вимог з боку дорослих, повага до дитини, врахування вікових та індивідуальних особливостей, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи дітей. Ці принципи не втратили актуальності і нині та можуть успішно використовуватись, так само, як і методи традиційного народного виховання, адже їхній арсенал – широкий і різноманітний. Це і організація практичного морального досвіду, оцінка дорослими вчинків дітей, осуд, використання позитивного прикладу, роз'яснення, переконання, бесіда, заохочення, покарання.

Заслужують на увагу і такі прийоми виховання дітей у традиційній українській родині, як: цікава розповідь про повчальний приклад із життя людей, мудра порада, показ, тренування, нагадування, вживання афористичних висловів, виконання різних доручень, навіювання. На перше місце серед них народна педагогіка ставить, звичайно, нагромадження практичного досвіду правильної моральної поведінки. Саме через практичні дії засвоюються правила поведінки в сім'ї і поза нею, серед інших людей, у колективі ровесників. Дитина звикає поводитися згідно з нормами народної моралі, поважати дорослих, активно працювати. "Значення сім'ї неоціненне. Від стану охорони домашнього вогнища, батьківства, дитинства й материнства вирішальною мірою залежить не тільки особисте благополуччя кожної людини, а й життєва міць народу, Української держави. Адже, духовно-моральне здоров'я родини – то найважливіша запорука процвітання нації" [8, с. 3].

Можна стверджувати, що використання у педагогічній пропаганді історичного досвіду, виховних ідилій української етнопедагогіки дадуть можливість широкому батьківському загалові не лише глибше пізнати джерела формування шлюбно-сімейних стосунків в Україні, але й сприятимуть стабілізації сучасних сімейно-побутових стосунків, зміцненню їх моральних підвалин. Це може стати доброю запорукою виховання дітей.

Література

1. Базова програма по розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / М-во науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
 2. Державна національна програма "Освіта". Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
 3. Концепція сімейного та родинного виховання // Нормативно-правове забезпечення освіти. – Харків, 2004.
Ч. 2. – 2004. – С. 101–103.
 4. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
 5. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова. – Українське видавництво в Катеринославі, 1918.
 6. Сковорода Г. С., про нього. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди. – К., 1972. – 256 с.
 7. Стельмахович М. Г. Новітні перспективи родинного виховання / М. Г. Стельмахович // Рідна школа. – 1998. – № 7–8.
 8. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Радянська школа, 1985. – 312 с.
 9. Стельмахович М. Г. Українська родина / М. Г. Стельмахович. – К., 1995.
 10. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К., 1996.
- Ушинський К. Про сімейне виховання / К. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1974. – 151 с.